

Айтымбет кызы А.

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БИЛИМ БЕРҮҮ
ТАРМАГЫНЫН АЗЫРКЫ АБАЛЫ**

Айтымбет кызы А.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В КЫРГЫЗСТАНЕ**

Aitymbet kyzy A.

THE MODERN STATE OF PRESCHOOL EDUCATION IN KYRGYZSTAN

УДК:373.2

Макалада Кыргызстандагы мектепке чейинки билим берүүнүн бүгүнкү күндөгү абалы жана өнүгүү тенденциясы кароого алынган.

Негизги сөздөр: педагогика, мектепке чейинки билим берүү, балдар бакчасы, мекеме, тарбиячы, балдар, мыйзам.

В статье рассматривается современное состояние и тенденции развития дошкольного образования в Кыргызстане.

Ключевые слова: педагогика, дошкольное образование, детский сад, учреждения, воспитатель, дети, закон.

The article considers current state and tendencies of development of preschool education in Kyrgyzstan.

Key words: pedagogy, preschool education, kindergarten, agencies, kindergarten teacher, children, law.

Элдин, улуттун келечеги алар кандай тарбияланганына, эмнеге ишеним көрсөтүлгөнүнө, эмнени үйрөнгөнүнө жараша болот. Азыркы учурда ата-эне-лердин, педагогика жана психология илиминин адистеринин астында бардык курактагы балдарды, анын ичинде-мектепке чейинки курактагы балдарды тарбиялоо жана окутуу көйгөйлөрүн кайрадан көтөрүү курч маселелерден болуп калды. Айрыкча Кыргызстан көз карандысыздыкка ээ болгондон кийин Кыргыз Республикасынын атуулдарына, тарбия жана билим берүү мекемелерине өзгөчө жоопкерчилик жүктөлдү.

Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасында билим берүү жаатында бирден бир маанилүү тармак бул мектепке чейинки билим берүү мекемелери болуп саналганы менен эң көйгөйлүү тармактардын бири болуп калууда.

Ошондуктан жүктөлгөн жоопкерчиликти бул маселени ийгиликтүү чечүү үчүн республикабызда азыркы кезде топтолгон тажрыйбаны гана эмес, тарыхый калыптанышын, перспективасын ар тараптуу талдоо керек.

Анын себептеринин бири болуп коомубуздагы социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр мектепке чейинки билим берүү мекемелерине дагы таасирин тийгизгендигинде. 1991-жылдан баштап бул мекемелердин кескин түрдө азайгандыгы аларга болгон муктаждык өстү. Мына ушуга байланыштуу мектепке

чейинки билим берүү мекемелерине жаңыча мамиле жасоонун зарылдыгы келип чыкты [1].

Айта кетчү жагдай советтик мезгилге салыштырмалуу азыркы мезгилде мектепке чейинки билим берүү мекемелери 67% кыскарган. 90-жылдары республикада 1696 мектепке чейинки билим берүү мекемелери болуп 190 миңден ашуун бала тарбияланган (бул көрсөткүч мектеп жашындагы баардык балдардын 35% түзгөн) [4]. Инвентаризациянын жүрүшүндө 464 мектепке чейинки билим берүү мекемелери менчиктештирилип жана профилиери алмаштырылган. Булардын ичинен 124 балдар бакчасы билим берүү мекемелери, маданият жана спорт, 16 бей өкмөт уюмдар, 42 саламаттыкты сактоо, социалдык коргоо мекемелери, прокуратура, салык кызматы, сот мекемелери, 26 мекеме кампаларга жана турак үйлөрүнө берилсе, мындан бөлөк 18 балдар бакчасынын мекемесинен жаракка кетип бузулган, 152 балдар бакчасы соода мекемелерине айланып сатылып кеткен. 30 балдар бакчасы бүгүнкү күндө толук оңдоп түзөтүүдөн өткөрүү үчүн иштебей турат, 6 мекеме мечитке айланган [3].

Азыркы учурда мамлекеттин эң көйгөйлүү маселелеринин бири балдар бакчаларын куруу маселеси. Ошону менен бирге оңдоп түзөө иштерине анын ичинде суу түтүктөрү, жылытуу, жаны эмеректерди сатып алууну жүргүзүү бүгүнкү күндө бул тармактын көйгөйлөрүнүн бири. Кыргызстанда бала бакчалардын 14% толук оңдоп түзөө иштеринен өтүүсү керек. 2007-2008-жылдарда, «билим берүүнү баардыгына бирдей жеткирүү инициативасы» проектисинин алкагында 458 бакчага жууркан, идиш, оюнчуктар уктуучу кроваттар, эмеректер, бир комплектиде 15 парта, 30 отургуч, доска, китеп шкафы, тарбиячы үчүн стол, отургучтар менен камсыздалып тарбиячыларга методикалык адабияттар, маалыматтык адабияттар берилген [4].

Кыргыз Республикасынын билим берүү министрлигинин маалыматына боюнча 2014-жылы республикада жалпы 42 билим берүүчү объект бүткөн. Алардын ичинен 27 билим берүү мекемеси республикалык бюджеттин эсебинен каржыланган. Жыйырма бири жалпы билим берүүчү орто мектеп, 4 спорт зал, бала бакча салынган. Мындан тышкары 2015-жылдын 6-мартында Кыргыз Республикасынын Өк-

мөтү менен Кыргыз Республикасынын финансы министрлиги тарабынан республикалык бюджеттин «Капиталдык салымдар» беренесинин эсебинен каржыланып курулуучу объекттердин титулдук тизмесине 2015-жылдын 6-мартында кол коюлуп бекирилген. Бул тизмеге жалпы 216 билим берүүчү объектилери кирген. Анын ичинде: 154 мектеп, 28 мектептин спорт залы, 25 мектепке чейинки билим жана тарбия берүүчү мекемелер болгон. Кыргыз Республикасы боюнча учурда 400 мектеп, 111 бала бакча куруу абзел [4].

Бүгүнкү күндө республиканын баардык аймактарында жана борбордо бала бакчалардын жетишсиздигинен улам балдар нормадан 1,5-2 эсеге ашыкча. Өзгөчө балдардын бакчага нормадан ашыкча баруусу

шаарда көп кездешет. Мисалы: Бишкек шаарынын мериясына караштуу 78 бакча 11465 балага ылайыкталса, бүгүнкү күндө бул бакчаларда 26430 бала тарбияланууда. Ал эми Ош шаарында 4585 баланын ордуна 6379, Талас шаарында 683 баланын ордуна 1089 бала, Каракол шаарында 1304 баланын ордуна 2011 бала тарбияланууда [2].

Статистикалык маалыматка таянсак 2011-2012-окуу жылыда жалпы республиканын аймагында 741 балдар бакчасында 98706 бала тарбияланган.

Алардын ичинен бакчалар төмөндөгүдөй бөлүнгөн.

- 450 бакча мамлекеттик,
- 255 бакча муниципалдык
- 24 бакча жеке менчик балдар бакчасы болгон.

Таблица №1

2007-2012-жылдардагы мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин төмөндөгүдөй таблицасы чагылдырылган

Аймактар	МЧБМ саны 2007-2008-ж.	Балдардын саны 2007-2008-ж.	МЧБМ саны 2008-2009-ж.	Балдар-дын саны 2008-2009-ж.	МЧБМ саны 2009-2010-ж.	Балдардын саны 2010-2011-ж.	МЧБМ саны 2009-2010-ж.	Балдардын саны 2011- 2012-ж.
Баткен обл.	21	3290	44	4915	49	5 762	54	6712
Жалал-Абад обл.	132	12614	141	13356	158	14172	161	16304
Ыссык-Көл обл.	42	5122	45	5706	49	6625	52	7709
Нарын обл.	28	2289	57	3355	79	4 649	89	5721
Ош обл.	66	6424	84	7687	112	8 937	133	11349
Талас обл.	18	2236	19	2515	21	3 084	24	3657
Чүй обл.	65	7448	72	8247	75	9193	77	10202
Бишкек шаары	101	22025	102	23456	118	26430	119	28687
Ош шаары	30	6583	30	6718	30	6 379	32	8365
Жалпы республика боюнча	503	68 031	594	75 955	691	85 236	741	98706

Белгилей кетчү жагдай 2003-жылда республиканын жалпы аймагында мектеп жашына чейинки балдардын саны 2,5 эсеге өскөн. 2003-жылда мектеп жашына чейинки балдардын саны 62% түзсө 2011-жылы ал көрсөткүч 14,5% ке көбөйгөн [4]. Көбөйгөндүктүн негизги себеби болуп демографиялык өсүүлөр эсептелет.

Кыргыз Республикасынын Билим берүү министрлиги тарабынан мектепке чейинки билим берүүнү жакшыртуу максатында эл аралык уюмдар менен проектилердин негизинде кызматташып ЮНИСЕФ, Ага хан фонду, менен 351 ар түрдүү моделдеги жалпы балдар бакчасынын иш аракеттери жөнүндө министрлик тарабынан нормативдик-укуктук базалар (жалпы балдар бакчаларынын туруктуу жана келечекте өтүлүшү үчүн) түзүлгөн.

Алсак, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «мектепке чейинки билим берүүнүн жана мектептен тышкаркы билим берүү уюмдарынын абалы жана

өнүгүшү» тууралуу токтому, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык мектепке чейинки билим берүү тууралуу нормативдик актылар, укуктук документтер, Кыргыз Республикасынын билим берүү жөнүндөгү жалпы стандарты, «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» мыйзамдарынын документтеринин токтому иштелип чыкты. 2010-жылдан баштап менчиктештирилип кеткен мурунку бала бакчалар айыл өкмөттөрдүн балансына өткөрүлө баштагандыгына байланыштуу ушул жылы 351 бала бакча айыл өкмөтүнүн карамагына берилген [4].

Азыркы мезгилде мектепке чейинки билим берүү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана жергиликтүү мамлекеттик администрациясы Кыргыз Республикасынын билим берүү жөнүндө мыйзамынын он үчүнчү, он бешинчи, отуз алтынчы беренелери боюнча «жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу жөнүндө мыйзамынын тогузунчу жана жыйырманчы беренесинде, жергиликтүү мамлекеттик администра-

ция жөнүндө тогузунчу беренесинде Кыргыз Республикасынын бюджеттик укуктук негизги принциптеринин негизинде каржыланат жана каржылоо мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин материалдык-техникалык базасына ылайык жүргүзүлөт [3].

«Кыргыз Республикасынын мектепке чейинки билим берүү жөнүндөгү» мыйзамынын 3,4 беренесине ылайык 2011-жылдын март айынан баштап балдарды мектепке даярдоо максатында 240 саат программасы иштей баштап 6-7 жаштагы 46 миң бала даярдыктан өтүшкөн (бул өлкөдөгү мектепке чейинки балдардын 40% түзгөн) [4].

Балдарды мектепке даярдоо бүгүнкү күндө каражатты талап кылгандыктан, эл аралык фонддордон грант түрүндө бөлүнгөн 6 миллион АКШ доллары сарпталган. Бул каражат окуу-методикалык программаларды иштеп чыкканга, дидактикалык жана өнүктүрүүчү материалдарды, мугалимдердин окуу курстарын уюштурууга жумшалган.

Мындан бөлөк балдарды мектепке даярдоо программасын жакшыртуу максатында, республиканын 3200 башталгыч класстардын мугалимдерин атайын даярдоо курсунан өткөрүшкөн.

Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин каржы жагын карап көрсөк, бир жылга мамлекеттин билим берүү тармагына бөлүнгөн акчанын 9,4% тактап айтканда 800 млн сом сарпталат.

Чыгымдардын көпчүлүгү айлык акы төлөнүүгө жумшалып, мамлекет мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин 70%ин каржыласа, 30% ата-энелер тарабынан каржыланат [3].

Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин дагы бирден бир маселеси квалификациялуу педагог кадрлардын жетишсиздиги. Көпчүлүк кадрлар 45-55 жаштан жогорку педагогдор. Экономикалык жана социалдык шарттарга байланыштуу, ошондой эле педагогдук кесиптин кадыр-баркы төмөндөп кеткендигине байланыштуу бул адистикке кызыгуу аз санда.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 30.09.1995-жылы чыккан № 404-токтомуна ылайык балдар бакчасынын иштөө убактысы 12 сааттан 10 саатка кыскартылган, мунун негизинде штаттык бирдиктер кыскартылып бирден тарбиячы 1,5 ставкада иштей баштаган [3].

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары бюджеттен педагогдордун командировкалык чыгымдарын төлөбөгөндүктөн, квалификацияны жогорулатуучу курстардан өтүү дагы педагогдорго кыйынчылыкка турууда.

Ал эми мектепке чейинки билим берүү тармагынын таалим-тарбия, балдардын аң сезимин өстү-

рүү жаатында дагы эл аралык проектинин алкагында ар кандай жардамдар берилүүдө. Алсак республиканын баардык бакчаларында өнүктүрүүчү көрсөтмө куралга, «керемет көч» мультфильминин 60 сериясынын диски жана балдар ырлары, 20 балдар адабияты, мектепке чейинки балдарды өзгөчө кыргыз тилинде ар кандай коопсуздук мезгилине даярдоо боюнча 5 китепче, жана дагы бала бакчадагы педагогдорго кыргыз тилинде методикалык колдонмолор тартылган [4].

Ошондой эле билим берүү министрлиги тарабынан өткөн жылдын март айында республиканын баардык балдар бакчалары окуу-методикалык программалар, дидактикалык өнүктүрүүчү көрсөтмө куралдар менен камсыз болгон.

Жыйынтыктап айтканда Кыргызстанда мектепке чейинки билим берүүнүн абалы бүгүнкү күндө мамлекет тарабынан көбүрөөк көңүл бурулуп, материалдык, финансылык каржылоого муктаж билим берүү системасындагы тармак болуп калууда.

Айтылган көйгөйлөрдүн негизинде төмөндөгүдөй практикалык сунуштар берилген:

1. Расмий документтерде белгиленген, мектепке чейинки билим берүү мекемелери үчүн педагог кадрларды даярдоону комплекстүү чечүүнүн иш чараларын турмушка ашыруу.

2. Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин материалдык техникалык базасын чыңдоого, илимий-методикалык жактан муктаждыгын чечүүгө көңүл бөлүү.

3. Мектепке чейинки билим берүү мекемелерин жергиликтүү чарбалар менен социалдык өнөктөштүктү өнүктүрүү менен иштөө шартын жакшыртуу, каржы ж.б. маселелерин чечүү.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү» жөнүндө мыйзамы // Слово Кыргызстана. - 1992. - 2-дек. - 2-бет.
2. Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү» жөнүндө мыйзамы // Кутбилим. - 2001.-15-февр. -7-бет.
3. Текущий архив управления школьного и дошкольного образования МОН КР - Справка о состоянии учреждений школьного и дошкольного образования в г. Бишкек на 01.01.2014.
4. Архив Жогорку Кеңеш Кыргызской Республики информация парламентских слушаний «Во исполнение Закона Республики Об образовании. - 11.06.2012.
5. Рахимова М.Р. Детский сад. - Бишкек, 1999.
6. Рахимова М.Р. Кыргыз Республикасындагы мектепке чейинки тарбия системасынын өнүгүшү. 1917 - 1992.- Бишкек, 1993. - 118б.

Рецензент: д.и.н., и.о. профессора Алымкулова С.А.